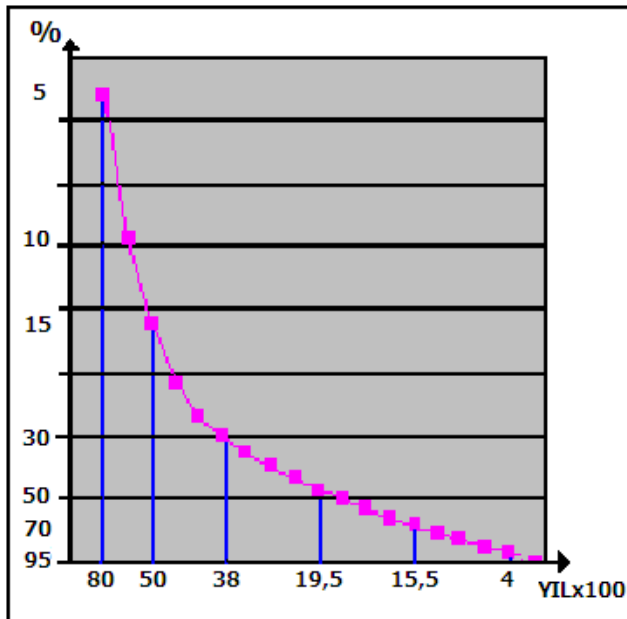

Glottokronoloji ve Abhazca

Doç. Dr. Haluk BERKMEN

Glottokronoloji, (GK) bir kök dilin varlığını kabul eder ve bu kök dildeki önemli sözcüklerin zamanla bir miktar değişerek akraba dillerde yaşamlarına devam ettiklerini savunur. Böylece ortak sözcüklerin oranına bakılarak iki dilin ne zaman birbirlerinden köptüklerini hesaplar. Bu metodu ilk bulmuş olan Amerikalı dilci **Morris Swadesh** (1909 – 1967) 100 adet temel kök sözcükten oluşan bir liste yapmıştır. Bu listede bulunan gündelik sözcüklerden bazıları: ben, sen, biz, bu, kim, ne, bir, çok, büyük, küçük, uzun, kadın, erkek, balık, kuş, ağaç, yaprak,...gibi gündelik yaşamda bolca kullanılan sözlerdir (1). Swadesh'ten sonra GK metoduna önemli katkılarda bulunmuş olan dilci **Robert Lees**'dir (1922 – 1996).

GK metodunda kök dil olarak hangi dilin seçileceği de ayrı bir sorundur. Günümüzde kök dilin adayı **Nostratik** adı verilmiş olan, Asya kökenli kadim bir dildir. Nostratikten Ural-Altay dillerinin, Hint-Avrupa dillerinin, Afrika-Asya dillerinin, Dravit dillerinin ve güney Kafkas Kartvelian dil grubunun türedikleri iddia edilmektedir. Bu konuda **1** sayılı **Kök Dil Arayışı ve Türkçe** (2) ile **3** sayılı **Güneş Dilinden Türeyen Diller** (3) yazılarıma bakınız. Asya toplumlarının kadim diline bir isim verilecekse Güneş dili denmesinden yanayım. Zira Latince kökenli Nostratik sözü "bizim grubumuz veya " bizim tabakamız" demek olup, Hint-Avrupa (HA) dillerini esas almaktadır. Oysaki HA dilleri Nostratik dil grubunda en son ortaya çıkmış olan dillerdir. Asya kökenli Ural-Altay dilleri ve özellikle Ön-Türkçe, Güneş Dil ailesi içinde birincil derecede önemli bir yer tuttıkları görüşündeyim.

Dillerdeki sözcüklerin yakınlığını veya uzaklığını istatistik bir bakışla açıklamaya çalışan **Glottokronoloji** metodu, Swadesh listesindeki sözcükleri iki dilde karşılaştırarak, kaç yıl önce birbirlerinden köptükleri hakkında sayısal tahminde bulunmaktadır. Bu metod elbette ki kesin sonuç vermek iddiasında değildir. Zira dillerin değişimini etkileyen pek çok etken vardır ve sözcüklerin tesadüfen benzer olduklarını saptamak oldukça zordur. Yaklaşık olarak dahi olsa, kurala dayalı bir metod, dillerin Taksonomisini yapmak demektir. **Taksonomi** sözü Yunanca "taxa" (sıralamak) ve "nomos" (kurala bağlı) sözlerinden bitişerek oluşmuştur.

İki dilin yakınlığını belirten grafiği üstte görüyoruz. İki dilin birbirlerinden kaç yıl önce koptuklarını hesaplamak için yatay eksendeki sayıyı 100 ile çarpmak gerekir. Üstteki grafiğin dikey ekseninde ise iki dil arasında - anlam ve ses olarak - Swadesh listesinde benzeşen sözcüklerin yüzde oranı bulunuyor. Örneğin, iki dilin Swadesh listesindeki sözcüklerin yüzde 50'si ortaksa, bu iki dil yaklaşık 2000 ± 100 yıl önce birbirlerinden kopmuşlardır. Eğer listedeki sözcüklerin yüzde 17'sinde anlam ve ses benzerliği bulunmuşsa, bu iki dil yaklaşık 5000 ± 200 yıl önce birbirlerinden kopmuşlardır. Bu grafiği uygulayarak Türkçe ile Sümercenin birbirlerinden ne zaman ayrıldıklarını hesaplamak ilginç olabilir. Bu konuda herhangi bir araştırma yapılmış mıdır? Bilmiyorum ve görmedim.

Kafkas dillerinin Glottokronolojisi ile Amerikalı dilci **John. C. Catford** (1917 – 2009) ilgilenmiştir. Alttaki tabloda Kafkas dillerinin Glottokronoloji metoduna göre akrabalık ilişkileri ve ne zaman bağımsız dil haline dönüştükleri görülüyor.

Üstteki grafikte, Kafkas dilleri Kuzey Kafkas ve Güney Kafkas diye iki gruba ayrılmıştır. Güney Kafkas dil grubuna **Kartvelian** dil grubu da denir. Bu iki grup içindeki diller kendi aralarında akrabadırlar. Soldaki ekseninde dillerin kaç yıl önce birbirlerinden ayrıldığı ve sağdaki ekseninde Swadesh listesinde % kaç ortak sözcüğün bulunduğu belirtiliyor. Örneğin, Çeçen ve İnguş dillerinin Swadesh listesindeki sözcükler arasında % 98 oranında uyum bulunduğundan bu iki dilin yaklaşık 300 yıl önce birbirlerinden ayrılmış oldukları sonucuna varabiliriz. Elbette ki ortak sözcük yüzdesi azaldıkça hem zaman aralığı büyümekte, hem de belirsizlik artmaktadır. Diller arasındaki bölü işaretleri ortak bir dile işaret etmektedir. Örneğin 4500 yıl önce Abhazca ve Çerkezce tek bir dildi.

Kuzey Kafkas dillerinden Nakh, Dağıstan, Abhaz ve Adıge dillerini Asya kökenli **Yenisey** (Altay) dil grubuna dahil eden dilciler vardır. Hatta yakın geçmişte **Na-Dene** adıyla belirtilen bir makro dil grubuna, Yenisey dillerini, kuzey Amerika'daki 'kızıderili' halkın konuştuğu **Atabaşkan** (Atapascan) dillerini, kuzey Pakistan'da konuşulan **Buruşaski** dilini ve İspanya Fransa hududundaki **Bask** dilini de katmaktadırlar (4).

Kafkasya dağlık bir bölge olduğundan doğal şartlar sonucunda, komşu fakat birbirlerinden yalıtık kavimler zamanla farklı diller geliştirmişlerdir. Latince İtalyanca, Fransızca ve İspanyolcanın ortaya çıkışı bu tür bir farklılaşmanın örneğidir. Kafkas dil grubunun Atası büyük olasılıkla, Asya kökenli Ön-Türkçedir. Zira Kafkas halkları o bölgelere Asya'dan göç edip gelmiş ve yerleşmişlerdir.

Kafkas dilleri ile Türkçe arasında pek çok benzer sözcük vardır. Bu konuda Abhaz dili ile dünya dillerini karşılaştıran **Ömer Büyüka'nın** (1901 – 2001) kitabından 34 adet benzer sözcüğü örnek olarak altta sunuyorum (5).

Türkçe	Abhazca	Türkçe	Abhazca
Baba	Aba	Kalpak	Khala
Ata	Ada	Şalvar	Şalapara
Ana	Anı	Şilte	Şalta
Anneanne	Anana	Parlay(ş)an	Barlaşa
Amica	Abışa	Diri	Cırı
Abla	Abıla	As-halkı	Asır
Nine	Nana	As-yurdu	Asın
Köy	Kuyı	Hayda	Hayra
Gi(e)tmek	Getse	Töz	Tze
Cam	Tsam	Birinci	Pır
Yöre	Wâra	Lapa	Papa
Eski	Azı	Tuz	Tza
Karpu(ı)z	Karpıra	Karşı	Aarçı
Acı	Aşa/Aşı	Irmak	Rımakh
Kabak	Kabı	Azmak	Zımakh
Azık(ğ)	Açığe	Fırtına	Fırtanı
Çanak	Çanı	Aşına	Atsana

Abhaz adının kökeninde **ABA** (baba) ve **AZ** (As halkı) sözcükleri bulunmakta ve 'aba' sözünün kadim bir Türkçe sözcük olduğu bilinmektedir. Her iki sözün Etrüskçede de bulunduğunu **23** sayılı **Ege Adalarında Türk Dili** ve **24** sayılı **As, Okh ve Tur Halkı** başlıklı yazılarımda söz ettim (6, 7). AS veya AZ kök sözcüğü ile başlayan kavim ve bölge adlarına örnek olarak: Kafk**As**, Abh**Az**, L**Az**, Ab**Aza**, **Asur**, **Azak**, **Azer**, H**Azar**, K**Azak**, Ab**aza**, **Asya**, **Astana**, **Asitane**, **Assos**, **Asparta** (Sparta), **Astrakhan**, **Astarkan**, Am**Asya**, **Astarte**, Abb**Asi**, Hal**As**, **Asmara**, **Asuwa**... verilebilir. Abhazca 'asır' sözünün "As halkı" ve 'asın' sözünün "As yurdu" demek oldukları da dikkat çekicidir. Hazar denizine de hem İngilizce hem de Fransızca **CAspian** denizi dendiğini hatırlatmak isterim.

Kaynaklar:

- (1) **The Cambridge Encyclopedia of Language**, David Crystal, Cambridge University Press, 1998, sayfa 333.
- (2) <http://www.halukberkmen.net/pdf/5.pdf>
- (3) <http://www.halukberkmen.net/pdf/93.pdf>
- (4) http://en.wikipedia.org/wiki/Den%C3%A9%80%93Yeniseian_languages
- (5) **Kafkas Kaynaklarına Göre İlk Yararıtlışlar – İlk İnsanlık – Kafkas Gerçekleri**, Cilt I, B. Ömer Büyüka, Yarış Matbaası, 1985.
- (6) <http://www.halukberkmen.net/pdf/65.pdf>
- (7) <http://www.halukberkmen.net/pdf/59.pdf>